

ШАГ-НАМЕ́ або ІРАНСЬКА КНИГА ЦАРІВ

Абуль Касима Фірдовсія Туського.

Початок книжки.

Во імя Бога милосердного, милостивого!

Похвала Господеві (вірші 1—15): Пізнати Бога не можна, а тільки вірувати в него.

Слово на похвалу розумові (вв. 16—35)*. Хто не слухаєть ся розуму, того роздеруть єго ж власні вчинки. Розум — очи душі, а без душевних очей людина не може прямувати світом. Розум сотворено передше од усього.

Слово про сотворенє світа (в. 36—60). Бог создав світ з нічого. Він без труду і без праці зродив чотири елементи: зверху огонь, по середині повітре, далі вода, а на самім споді тверда земля. Елементи увійшли один в один тай склали наш світ. Виробив ся небесний звід, що так швидко крутить ся, а на тім зводі явили ся планети і зорі. На землі поросли дерева і всяка поросль, потім явили ся звірі, нерозумні звірі.

Слово про сотворенє людей (61—76). Після того явилась людина, ключ до всіх отсих закутих речей, бо має розум.

Про сонце (77—84). Небесну баню зложено в рубіву, а не в води, не в повітря, не в пороху, не в диму. По середині котить ся світило; звідки воно підводить свою блискучу голову, там схід, а де воно ховаєть ся, то захід.

Про місяць (85—92).

Похвала Пророкові (93—124). Хвала Пророкові, хвала Абу-Бекрові, Омарові й Османові, а найбільше — хвала Алієві! Хто ворог Алію, той наймізернійша людина по всім світі.

Оповіданє про те, як зложено Книгу царів (125—144). Все, про що я повідатиму, не новина, а старі перекази. В мойій книжці нема ані брехні, ані вигадок; може тут бува аллегорія, дак розумному і те піде на користь. Дуже давно зложила ся одна книга, де записано було всякі історії, тільки ж вона не була складена до купи: шматки з неї переховували ся в мобедів (жерців), з неї користав усякий розумний. Жив-був один витязь, з роду дигкан (див. передмову), що кохав ся в оповіданях про старовину; отож він допитував ся

*) Ще раз нагадую, що я тримаю ся тексту виданого Вуллерсом.

в кожного мобеда про первопочаток світа, про перших царів та героїв і записав усе в одну книгу.

Про поета Дакики. (144—153). С тієї книги кобзарі оповідали всім людям багато історій, і світ прихилив своє серце до тих оповідань. І от нарешті проявився один молодець, говіркий, красномовний, талановитий. Він намислив перекласти книгу тую на вірші, — всім людям серце зраділо. Тільки ж він злигався з поганими людьми і вони його загубили. Праця Дакикієва зсталася не скінчена. Господи! прости йому його гріхи тай уведи його в свій рай!

Про те, як я поклав підвалину цій книзі (154—169). Перечувачи про стару книгу царів я дуже бажав роздобути її тай переложити на нашу новітню мову. Я про неї скрізь розпитував і перепитував і боявся, що час-година уплива, а я книжки тієї на очі не побачу; я не хотів покинути тої праці комусь іншому. Так збігло чимало часу. Нарешті один мій приятель*) роздобув мені тую пегльвійську книжку, і моя туга обернула ся в радість.

Похвала Абу-Менсурові бен-Могеммедові (170—187). Як я здобув собі те писане, жив один пишний вельможа, славний, багатий, добрий. Він захопив мене до праці, обіцяючи мені всяку допомогу. А леж лихо мое! Як стій убито його! Та він нараїв був мене, що, каже, „коли викінчиш свою „книгу царів“, принеси її царям таки“. Отож я саме так і зробив.

Хвала цареві Мегмудові (188—237).

I. Кеюмерс.

I. Кеюмерс був найпершим володарем Іранським і царював трицять років (вірші 1—30).

Кого оповідач-дигкан зве найпершим царем? Хто перший навітчав собі на голову царський вінець? Ніхто того не пам'ятає крім тих синів, що затамили перекази од своїх батьків. Такий син за своїм батьком розкаже тобі всю старовину, одно по однім, як воно все колись діялось: і хто перший підніс величезне ім'я „цар“, і хто з поміж тієї старшини найбільше вславився. Так от той, хто обслідував старі книги, де є багато оповідань про витязів, каже, що престол і корону спорудив Кеюмерс, і він був цар. Сонце ясно блищало, в світі було гарно, коли Кеюмерс запанував над світом. Спершу він оселився в горах, престол його пишню стояв на горі, цар був одягнений у барсову шкуру, він сам і його народ. З него йде вся культура, бо доти ніхто не знав, як одягатись та як годувати ся. Дикі звірі як побачили царя Кеюмерса, позбігали ся до него з усіх усюдів і схилили ся пе-

*) Здається Могеммед Лешкарі.

ред его престолом: от саме з того й пішла Кеюмерсова слава і доля. Вони приходили молитись до него, вони од него поняли закон. Був у царя дорогий син Сіямек. Кеюмер тільки й дихав, що для сина, та був у него ворог, лихий Агриман; він тож-самомав сина, що скидав ся на хижого вовка; той аздрій син надумавсь одібрати престол у Кеюмера. Але до царя прилинув шасниця-Серуш*), гарний наче перія**), запнутий барсовою шкурою, і виявив усі хитрощі Агримана з сином.

2. Про Сіямекову смерть у боротьбі проти Діва (31—53).

Угніваний Сіямек рушив з військом проти лиходійного Діва***). Зустрівши ся з військом чортячим він виступив наперед, роздягнений, і скопив Агриманового сина. Та лукавий Дів ударив Сіямека своїми драцями, перегнув его на дві половини, кинув об землю і видер кіхтями всі потрохи. Після того Кеюмер ні в день, ні в ночі не спочивав, тільки думав про шімсту.

3. Похід Гушенґа з Кеюмерсом проти чорного Діва (54—74).

Блаженний Сіямек покинув сива,
Що був радником своему дідусю.
Гушенґом прозивав ся той розумник,
Сказати б: весь він — розум та талан.
Для діда був він згадкою про батька,
То й викохав дідусь его на грудях,
Любив Гушенґа наче рідве чадо
І на нікого більше не дививсь.

Коли поклав він шімститись війною,
Дак він прикликав бравого Гушенґа,
Повідомив его про все, що буде,

*) Назва „Серуш“ вживається у орієнталістів наче імя власне, дарма що іранська мітологія налічує серушів чимало. Пень того слова — зендське „grush“ (слухати, слухатись), так-що і етимологічно, і розумінем цей термін зближається до грецько-християнського „ангел“. В Авесті „grausha“ зветь ся нпр. дух (або ангел), що вперше оповіщає людям божий закон. Див. Burnouf, Comment. sur le Yasna, p. 40, 42, 189.

**) Сучасні Перси вважають перій за ангелів жіночого роду, надзвичайно вродливих, с тілом із світла, дуже добрих (порівн. Schultze, Handbuch der persischen Sprache, p. 69). Але в Авесті перії зовсім не добрі: авестичні „paırika“ — вродливі, лихі дівчата, що чинять людям погань, спокушаючи їх своєю красою. В Вендідаді (I, 36) ми читаємо, що перія Khnathaiti напала на Керегасра. Перії живуть у Кабулі, що зветь ся в Авесті Vaëketa. Пор. Spiegel, Eranische Alterthümer, II, 138.

***) Діви — те саме, що чаші чорти, біси, діяволи: їх сотворив Агриман, вони — его військо, так само як у Ормузда є військо з амшаспендів (Amesha spenta — в Авесті). Дуже часто Фірдовсі зветь Дівом самого Агримана, а тут его сина.

І всепкі тасмниці росказав,
 Що, каже, „хочу я зібрати військо
 І з покликом гучним іти в поход.
 А воєводою хай будеш ти :
 Міні пора вмирати, ти ж юнак“.
 От Кеюмерс почав скликати перій,
 Паптер, левів, вовків і лютих тигрів.
 Зібрав він військо, де було всегò :
 Хулоби й звіря, перій і пташні ;
 Йіх ватаг — бравий, ще й убраний в панцир.
 Цар Кеюмерс пішов по заду війська,
 Гушенг на самім переді іде.
 Аж ось і чорний Дів, страшний, лячвий,
 І закурів він пилом аж до неба.
 Як заревли звірюки, обважніли
 У Діва лапи ; бачив се і цар.
 Счепились вороги поміж собою,
 І звірі дівів тих перемогли !
 Гушенг на чорного накинувсь наче лев
 Тай так зробив, що світ томú скрутив ся :
 Зв'язав єго од голови до ніг,
 Одтяв єму страшенну головоише,
 Вергнув під носі, потоптав пятою,
 Іздер із його шкуру, тай кінець !
 Помстившиєь отак-от за Сіямека,
 Цар-Кеюмерс спокійно міг померти.
 Помер. По ньому світ zostавсь на спадок...
 Дивись : чи був славнійший хто од його ?
 Він був царем над сим облудним світом,
 Людей виучував, аж гульк — і вмер !
 Усенький світ — мана, мана, тай годі :
 Не вічне в нім ні лихо, ні добро.

II. Гушені.

I. Єго сороклітне царюване (вид. Вулл. ст. 17, вірші 1—15).

Так от Гушенг, розсудливий, правдивий,
 Намісто діда парський взяв вінець.
 Зробило сонце сорок поворотів, —
 Він царював по розуму й по правді.
 Сідаючи Гушенг на царський трон
 Він так сказав на тім велічнім місці :

„На всіх сімох країнах *) я царюю,
 В усякім місці все міні покірне, —
 Коритимусь я Богу-переможцю,
 Підпережусь *) на правду і добро“.
 І став він дбати геть про всенський світ
 Та праведнії вчинки скрізь чинити.
 Він перший нашукав новітню річ:
 Бо з каменя він вилучив металл,
 Вхитривсь добуть блискучее залізо.
 І ремество він вигидав — ковальство,
 Тай наробив сокир, ножів і пил.
 Зробивши цеє, цар упорав воду:
 Канавами спустив він на болоні
 З великих рік річки та течії.

Полекшало за отаким царем:
 На світі люде стали більш тямущі,
 Навчились сіять, волочити, жати;
 Став кожен заробляти власний хліб,
 Орати землю, зазначати межі.
 А доки не було цього на світі, —
 Крім овощів — страв інчих не було,
 Поводило ся людям не гаразд,
 І одіж в них була з самого листя.

2. Про початок свята „седé“ (16 — 46).

Уже й за Кеюмерса був закон
 І віра в Господа й богослуження,
 А за Гушенга проявивсь огонь,
 Такий святий, як для Арабів Каба ***).
 Цар викрив і по світі розповсюднив
 Огонь, що був таївсь у кременці.

Ходив він по горах одного дня
 Укупі де-с-ким із своїх підручних.
 Аж гульк! іздалеку летить проява:
 Велике, довге щось тай чорне-чорне!
 Дві оці — два кривавих джерела,
 Із паші дим ляга на світ імглою.

*) Авеста поділяє світ на 7 кешверів (karshvare), себ то країн або кліматів або поясів (зон). Навкруги тих 7 поясів тече море; по самій середині всіх кешверів стоїть той, де живуть люде. Див. Windischmann, Zoroastri-sche Studien, p. 67 та Bundehehsh, p. 14.

**) Так дословно стоїть по-перськи. Наша стара мова знає такий самий зворот: препоясати ся на службу кому В „Словъ о пльку Игоревъ“ є близький вираз: „иже истагну умь крѣпостию своєю“.

***) Каба, Кааба — мусульманська церква в Мекці, велика святість, бо в стіну вмуровано „чорний камінь“ (севед).

Зирнув розважний, мудрий цар Гушенг, —
 Схопив він каміночку, кинувсь бить ся.
 З царською дужстю шпурнув він камінь,
 Та змій палисвіт одстрибнув геть-геть.
 І знов полинув камінь, тільки менчий,
 Тай гучно зачеркнувсь об перший камінь.
 Як стій блимнула іскра з під обох,
 Із серця каміня полялось сяйво:
 Не вбито гада, дак із схованки єго,
 Із каміня як стій з'явивсь огонь.
 Коли ж хто бив по каміні залізом,
 То теж викресувалось відти світло.
 Цар-володар тут помоливсь Творцеві
 І щиро дякував єму за те,
 Що Він їм наділив такого світла;
 А місце те Гушенг назвав святым.
 „Це світло — каже — дар од Бога, святість,
 „То й кланяйтесь єму, котрі розумні“.
 Посутеніло Цар наклав багаття
 Завбільшки з гору. Всі тут згуртувались.
 Цар святкував ту ніч і пив вино *)
 И нарік щасливий празник той „седé“ *).
 „Седé“ зоставсь навик після Гушенга.
 Бодай було таких царів багато!
 Він дбав, щоб світлові жилось гаразд,
 І гарну памятку лишив у світі.
 Великий, богославний цар Гушенг
 Повилучав з поміж звірів худобу;
 З поміж онагрів й оленів прудких
 Він вилучив ослі, корови, вівці,
 І все, що путне, взяв, пригнав до праці.
 Тай зговорив премудрий цар Гушенг:
 „Облადуйте худобою, паруйте,
 Прапюйте нею, з неї користайте,
 Беріть собі із неї данину.“
 З опрочих знов звірів, котрі смухаті,
 То їх він бив і шкуру з них здирав,
 Приміром: білки, лиси теплогрійки,

*) Тут Фірдовсій одступає од звичайної перської традиції, яка живе й досі та каже, що вино вперше вигадали за Джемшїда. Порівн. сучасну „Наме-и хоєрован“ (Історія царів іравських), прозаїчну, видану в Тегерані 1287 р. гіжри (1870) та в Відні 1297 р. (1879), т. I.

**) „Седé“ — 10-й день місяця Бегмана; того дня Перси накладають великі багаття, наче внас на Івана Кушайла. Був іще й такий звичай, щоб привязувати огонь до ніг птахам і так пускати їх. Єсть перекази, буцімце свято йде не од Гушенга, а од Кеюмерса, котрий встановив той празник на честь свої сотні дітей („сед“ = 100).

Горностаїй й пухкіі соболі.
 Огяк то шкурою з чотироногих
 Розумний цар одяг людськее тіло.
 Таким-от чыном діяв він добро
 І клопотавсь і дбав, а там — помер
 Тай не лишив нічого окрім слави.
 Урема сорок год він царював.
 Дбайливий, добрий, щедрий, справедливий;
 Вкусив журби чимало за той час
 Через турботи й думи нечисленні.
 А як прийшла остатняя година,
 Зоставсь великий трон на спадок другим.
 Не забарилась доля, не задлялась:
 Як стій, Гушенга Мудрого не стало.
 Гей, люде! світ не любля нікого,
 Ні перед ким обличчя не одкріе.

III. Тегмурес.

Тегмурес, що приборнав чортів, царював трицять год.

(Вуллере, ст. 20, в. 1—50.)

В Гушенга був син, що й запанував по его смерти. Той син звав ся Тегмурес, а ще ж додавали до того ймення прізвище „дівбенд“, себто „бісовяз“, бо він тяжко воював ся з дівами. Тегмурес іще звінний з того, що навчив людей прясти вовну з овець та ткати одіж і килими; в загалі він дбав про те, щоб із диких звірів робити свійських. За все він хвалив Всемогущого Бога. Був у царя порадник, на ймення Шідасп, свята людина; він у день постив а в ночі молив ся Богу. Задля Тегмуреса той святий був наче провідна зірка: через него і сам цар став святим, а через те зміг звязати Агримана, осідлати его тай поїхати ним наче конем по світу. Діви обстали за своїм паном і кинулись були бити ся з переможцем. Тільки ж той святими своїми чарами заповонив і звязав дві третині чортячого війська, а решту побив важкою булавою. Перелякані діви, аби визволити ся, навчили Тегмуреса писати, тай то не одним якимсь письмом, а аж трицятьма: грецьким, арабським, перським, согдійським, китайським, пеглевійським і т. і.

IV. Джемшід.

I. Его царюваня було сімсот років. (Вулл. ст. 23, в. 1—85)

Як помер Тегмурес, то его син Джемшід, або просто Джем, став царем. Весь світ був ему покірний, его слухались і люде і діви, і пе-

рії і звірі. Радіючи, що на світі зробило ся так гарно, новий володар надумав ся наробити в заліза всякої зброї, щоб добрі люде мали чим одборювати ся од лихих. За тим ділом минуло 50 год. На другі 50 год Джем заходив ся обробляти лен, шовк, вовну з овець та бобрів, парчу. Далі 50 год він витратив на те, щоб гуртувати в одну спілку тих людей, котрі працювали коло одного і того самого діла. Таким чином він спершу згуртував спілку „Амузіян“ (вар. „Катузіян“) себто жерців, далі „Нісаріян“ — вояків, далі — „Несуді“ або хліборобів, нарешті — „Егнуховші“ себто ремісників. Дальші 50 год пішли в Джемшїда на те, щоб учинити багато добра кожній спілці. Потім цар звелів дівам наробити цегли тай вибудувати з неї палати. Між камінем він повибирав такі, котрі блищали: вишукав дорогоцінні, самоцвітні каміні й метали. Опроче Джемшїд нашукав усякі пахощі, напр. камфору, мошус, алой, амбру, рожеву воду, придумав і всякі ліки. Нарешті цар вигадав корабель. На все те пішло знов 50 років.

Після всіх таких вигадів Джемшїд запишав ся страшенно. Збудувавши собі престол, він пообтикав его геть увесь дорогим камінем самоцвітним, а заввишки був престол аж до неба: діви будували. На високім своїм троні цар Джем засяяв наче ясне сонечко. Люде посходились до него, дивувались вельми, посипали его сріблом золотом і назвали той день „Новруз“, себто новий рік; припада тее свято на перший день місяця Фервердіна*); того дня всі пють вино, слухають співів та музики і веселять ся. Отак минуло 300 років і люде тоді не мерли. Цар блищав на троні, слухав ся Господа і хвалив Его.

Та на кінець кінців занадто запишав ся цар Джемшїд, загордував сам на себе гляючи. Прикликавши до свого трону старих воеводів, він оголосив, що він — бог і сотворитель світа. За такі речі одступилась од Джемшїда божа ласка: почали ся на землі свари, нелагоди, вельможі воеводи кидали гордого царя, его сила зникала. Пишний цар покаяв ся Богу, та дарма!

2. Історія про Зоггак та про его батька (в. 86—144).

За тих часів жив був один людець,
 Пустельний цар комонних спісоборців**).
 Той цар був дуже гарная людина
 І Вседержителя бояв ся щиро;
 На ймення сей спасеник звався Мердасом.
 Він щедрий був і дуже справедливий.
 Худоби дійної у него безліч,
 По тисячі од кожної породи.
 Верблюдя, кози, вівці — все було.

*) Весною. Перси святкують „Новруз“ дуже весело й пишно.

**) Як видко з дальшого оповідання, під пустельними комонними спісоборцями розуміють ся Араби. Авеста тожсамо виводить змія Аждегаку з семітського краю, з Баврі, себто з Бавялону. Див. Яшт 5, 29.

Чередники їх вірно доглядали,
 А вкупі з ними і коровиць дійних,
 Й арабських коней, бистрих мов стріла.
 Коли, бува, цар молока бажає,
 То скаже пастухам, і має вдосталь.

В сего царя святого був синаш,
 Якого він любив таки ж немало.
 Хоробрий, жвавий і безстрашний хлопець,
 Шукай-біда він був, Зоггак на ймення*).
 Його ж і Бівереспом називали,
 А „Бівересп“ — то назва пеглевійська,
 По-нашому „бівер“ — то „десять тисяч“,
 Бо мав він десять тисяч добрих коней;
 На всіх були вуздечки золоті.
 В день і в н.ч. сідлалось дві третині,
 Не для війни, а просто на показ

Отак стояла справа, як Ібліс
 Прийшов одного ранку до Зоггака,
 Немов яка прихильная людина**).
 Він збив з пуття молодикове серце,
 Бо той охочо слухав, що він каже.
 Спод балась чортяча мова хлопцю,
 Не відав він про чортову лукавість,
 Оддав Іблісу тямку й серце й душу
 Тай сам собі накликав безголове.
 Як зміркував Ібліс, що молодик
 Його злюбив і слуха аж радіє,
 Дак він почав балакати ще солодше;
 А той не знав, до чого діло йдеть ся.
 І рік Ібліс: „Багато маю я
 Сказати такого, що того не знає
 Ніхто на світі другий, тільки я“.
 То молодик: „Скажи! скажи! не гай ся!
 Повчи мене, тямущий чоловіче.“
 „Е, ні, — мовля — спершу заприсягни ся,
 То аж тоді скажу я щирю правду“.
 Хлопяга був простець, усе вчинив:
 Як той звелів, так він і заприсяг ся,
 Що, каже: „Я нікому ні чичирк!“

*) „Зоггак“ — слово арабське, значить „сміхун“. Тільки ж таку форму ймення перекинуто з чисто перської назви „Дегак“, назви архаїчної. В Авесті (Уагна ІХ) кажесть ся про „azhi dahaka“, себто „змія погубного“. Піщці в своїм італійським перекладі Шаг-наме так і зве нашого героя Дегаком а не Зоггаком. Що до мене, то я скрізь писатиму власні ймення так само, як їх написано у Фірдовсія, а хто схоче знати їх авестичну форму, нехай подивить ся в передмову.

**) Як бачимо, замість „Агриман“ лихий дух титудуєть ся тут іскрізь далі в цій історії „Ібліс“. Остання назва арабська, перекинуто з християнського „*diabolos*“. На думку Молеву звідси можна покладати, що епізод про Зоггака дійшов до Фірдовсія за якимсь мусульманським посередництвом.

А слухать буду все, що ти розкажеш.“
 На те Ібліс: „Гей, славний ти молодче!
 Чому не ти господар у палатах?!
 Де син такий як ти, по що там батько?!...
 Ти вислухай од мене добру раду.
 Отець старий, та житиме ще довго,
 То й будеш ти сидіть собі без слави.
 Візьми ж ти сам ці пишні палати,
 Тобі єго царськєє місце личить.
 Як що ізробиш те, що я нараяв,
 То будеш царювать на світі сам“.

Замислив ся Зоггак учувши тее:
 Убити батька — серцю жаль завдати.
 „Ні, не годить ся, — каже до Ібліса:
 Що друге радь, бо це — не до ладу“.
 Ібліс одрік: „Коли цього не зробиш,
 Коли зірвеш умову і присягу,
 Скує тобі твоя присяга шню,
 І слави ти не заживеш собі,
 А йтиме честь уся самому батьку“.

Ой, закрутив він голову Арабу!
 Счинилось так, що той на все згодив ся.
 Питає: „Ну, кажи, що треба діять:
 Я од твоєї ради не одкинусь“.
 На те Ібліс: „Уже ж найду я спосіб!
 Тебе я піднесу аж по-над сонце,
 А ти мовчи та дий, і більш нічого:
 Помічників міні не тра ніяких;
 Що треба, те я справляю сам, а ти
 Не витягай меча словес із піхов“.

В середині хором царя Мердаса
 Був гарний сад, що душу звеселяв.
 Цар видбав той садок за-для молитви;
 Звичайно він у-досвіта вставав,
 Змивав там голову і тіло нишком:
 Ніякий раб не йшов за ним із світлом.
 Дихе намисливши, лукавий дів
 Скопав глибоку яму на дорозі.
 Оту глибоку яму він ізверху
 Присипав хмизом, шлях затушкував.
 Минає ніч, простує до садочку
 Глава Арабів, старшина йменитий.
 Наближив ся він до тії канави, —
 Як стій цареве щастє закотилось:
 Він завалився і спвну поламав.
 Загинув милосердний боголюб!
 Чи в щасті, чи в нещасті — був він щирий,
 А що вже сина, дак любив як душу,

Впадав над ним, ховав его голубив,
 Радів на сина, збагатив его.
 Та сталося так, що лютий син Мердасів
 Не заплатив прихиллем за прихилля.

Отак мерзений лиходій Зоггак
 Усадовивсь на батьковім престолі,
 Напаяв на голову вінець арабський,
 Почав судить-рядить арабський люд.
 Ібліс побачивши, що це вже сталося,
 Новітнє путо злагодив на него
 І каже: „Ти, до мене привернувшись,
 Знайшов на світі все, чого бажав.
 Коли ж опять погодиш ся зо мною,
 Коли послухаєш моїх наказів,
 То зацарюєш над усеньким світом,
 Над звірем над пташнею, над рибьєм“.
 Сказав, а сам пішов на інчий спосіб,
 На хитромі такій, що аж-аж!

3. Як Ібліс кухарював (в. 145—187).

Ібліс переродивсь на молодця,
 Укладливого, хитрого вродливця.
 Прийшов він до Зоггака, забалакав
 Облесливими, хитрими речами.
 І зговорив: „Коли б я здався цареві!
 А з мене знаменитий, чистий кухар“.
 Зоггак его вполюбав, приголубив,
 Дав хату, де б він мав кухарювати;
 Міністр вельможний передав ему
 На руки ключ од царської пекарні.

На світі страв було тоді не гурт,
 Бо м'ясива тоді іще не йїли
 Живились овочами садовими
 Та ще городиною, більш пічим.
 Надумавсь лиходійний Агриман*)
 Тай зважив ся вбивать на харч живеє:
 Він взяв звіряче і пташаче м'ясо,
 Щоб готувать Зоггакови на їжу.
 Він хтів живить царя, як лева — кровю,
 Щоб цар з такої харчі хоробрійшав
 Та щоб чинив усе, як зіс накаже,
 Та щоб слухняний був ему всім серцем.
 Спершу Ібліс кормив его жовтками;

*) Тут знов лихий дух зветь ся по старому Агриманом, а не Іблісом.

Зоггак в тієї харчі поздоровшав,
 Став сильне кухаря хвалить за неї,
 Вподобав нещасливу тую харч.
 Тоді Ібліс хитруга пресказав:
 „По вік живи : й пишайсь, великий царю !
 У завтра я таку зготую страву,
 Що будеш ти вживать ві по вік“.
 Пішов і цілу ніч гадав та думав,
 Яку б чудову їжу зготувати.
 У завтра, скоро сонце заблищало
 В небесному блакиті паче яхонт,
 Надумавсь він насмажити Зоггаку
 Куріпок і бажантів білоперих,
 І, зготувавши, сміливо приніс.
 Як крові скоштував арабський цар,
 Він нерозумний покохав Ібліса.
 На третій день Ібліс подав до столу
 Курча й ягня, посмажені укуні,
 А дня четвертого він на печеню
 Посмажив яловичу полядвицю,
 Заправив мошусом та шафраном
 Старим вином, рожевою водою.

Узяв Зоггак і скоштував печеню
 Тай здивував ся, що за гарний кухар !
 „Кажі, — пита, — чого собі бажаєш ?
 Проси, що хоч, добрячий чоловіче !“
 На теє кухар одказав : „Гей, царю !
 По вік живи веселий та могутвій !
 Люблю тебе я, царю, цілим серцем,
 Дивлюсь на тебе підживляю душу.
 Я в тебе мав би попросити дещо,
 Хоча ж такої чести я не взрт :
 Дозволь тебе в плече поцілувати
 Та притулить до него очі й твар.“

Як переслухав мову цю Зоггак,
 Нічого злого в тому не добачив.
 Сказав : „Гаразд ! Твою вволю волю.
 Тобі ж із того може буде й слава.“
 Се кажучи він бісови дозволив
 Поцілувать себе в плече по-друзьки.
 А той поцілував тай провалив ся.

Ніхто такого дива ще не бачив !
 Як стій на кожному плечі в Зоггака
 Пречорная гадюка поросла.
 Їго боліло. Скрізь шукав він ліку,
 Нарешті взяв, поодтинав обох.
 Та тільки знов счинила ся дивниця
 Така, що справді чудуватись варто :

Немов гиялки з дерева, два гади
 З плечей царевих поросли у друге!
 Ой, понаходило тямущих лікарів.
 Один по другім, кожен дещо равав,
 На всякі-всякі способи пускались, —
 На цю хворобу ліків не знайшли
 І бліс убравсь за лікаря. Прийшов
 І хитро забалакав до Зоггака:
 „Гадюки вирости сами собою,
 То поки живі, їх чіпать не тра.
 Давай їм корму: тим їх заспокоїш,
 А інчого ж тут способу не має.
 Годуй не чим, як мозком із людей:
 Сами с такої їжі поздыхають“.
 На віщо голова поганих дівів
 Таку пораду дав? Чого бажав він?
 Мабуть, щоб нишком нашукати спосіб,
 Щоб світ зовсім зостав ся без людей.

4. Про скінчання Джемшідових днів (в. 188—216).

В Ірані йшли тимчасем заколоти
 Безладя й чвари звідусіль кишили;
 Блискучий, білий день пригас, примеркнув;
 Вei люде од Джемшіда одсахнулись,
 Господня ласка утекла од него,
 Пустивсь він на кривес, на непутне.
 З'явилась купа цариків новітніх,
 Бо з кожної гряниці кожен витязь
 Набрал військa і пнув ся воюватись,
 Одкинувшись од вірности Джемшіду.
 І от як стій з Ірана вийшло військо,
 Простуючи аж у арабську землю,
 Бо чутка йшла, що мов тепер панує
 Там грізний, змієлиций володár.
 Іранська кіннота, що жадала,
 Собі царя, вдала ся до Зоггака.
 Прийшли, вклонили ся ему покiрно,
 Царем землі Іранської назвали.
 Цар змієлиций полетів, як вітер,
 Коронуватись на царя Іранців.
 З усіх країв Арабщини й Ірана
 Понабирав собі він вірне військо,
 Заволодів Джемшідовим престолом
 Тай мов би перстiнь, в руку взяв весь світ.
 Побачив Джем: не має щастя-долі,
 Жене его новітній володар

Покинув він Зоггаку трон, корону,
 Вінець і скарби, війська і всю силу,
 А сам сховавсь і слід по нім загуб^{*)}.
 Сто год про него чутки не було,
 Ніхто єго на світі і не бачив:
 На сотній рік на морі на Китайськїм,
 Цар нечестивий Джем явив ся знов.
 Отам Зоггак як стій єго застукав
 І довго гаятись єму не дав:
 Щоб світ не мав уже чого лякатись,
 Джемшіда він перепилив пилою.
 До чого трон?! До чого сила й слава?!
 Гей, гей, не вір на долю: доля зрадить!
 Вона тобі дасть меду-солоднечі,
 Вона натурка в вуха гарні співи,
 Та ледви ти урадуєш ся з того,
 Од разу доля все те перекине. —
 Втомив ся я на білім світі жити,
 Скорійше, Боже, визволь звідсіля!

(Далі буде.)

А. Кримський.

*) Єсть у Персів романтичні перекази про те, куди втік Джемшід та що він діяв до своєї смерти.